

BİLGİ TOPLUMU VE EĞİTİM, TÜRKİYE'DE EĞİTİME GENEL BİR BAKIŞ

*INFORMATION SOCIETY AND EDUCATION, AN OVERVIEW OF EDUCATION IN
TURKEY*

Öğr. Gör. Sevim ÇEVEN

Kastamonu Üniversitesi, Devrekâni MYO, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü,
sceven@kastamonu.edu.tr, Kastamonu/Türkiye

Öğr. Gör. İsmail KARAKULLE

Kastamonu Üniversitesi, Devrekâni MYO, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü,
ikarakulle@kastamonu.edu.tr, Kastamonu/Türkiye

ÖZ

Toplumların gelişmişlik düzeylerini belirleyen birçok unsur vardır. Bunlar eğitim, ekonomi, siyasi güç, insan kaynağı, askeri gücünün yanı sıra sahip oldukları bilgi ve teknolojidir. Bilgi günümüzde ülkelerin gelişimini sağlayan en önemli araçlardan biridir. Bilgi ve bilgiye dayalı olarak gelişen teknoloji ise toplumsal gelişim açısından önem arz etmektedir. Bilgiyle bütünleşen toplumlar bilgiyi hayatın her anında kullanarak bilgiyi hayatın bir parçası haline getirmektedirler.

Bu çalışmanın amacı bilgi toplumu ve eğitim arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu bağlamda; bilgi toplumu, bilgi, bilimsel bilgi, teknoloji ve bilgi toplumunda eğitim kavramları açıklanmıştır. Çalışmada literatür taraması yapılarak bu konuda yayınlanmış makaleler incelenmiş, ilk olarak; bilgi toplumuna geçiş aşamasında görünürdeki farklılıklara dikkat çekmek için sanayi toplumuyla bilgi toplumunun temel özellikleri karşılaştırılmış devamında ise bilgi toplumuna geçiş sürecinde eğitimin durumu ve Türkiye'deki eğitime kısaca değinilerek bilgi toplumunda eğitimin önemi vurgulanmıştır.

Bilgi toplumuna geçiş sürecinde eğitim açısından Türkiye'de hala eksiklerin olduğu, ancak bu eksiklere yönelik çalışmalar yapıldığı gözlenmiştir. Ayrıca Türkiye'deki okullarda teknolojik gelişmeler etkin bir şekilde takip edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Toplumu, Eğitim, Türkiye.

ABSTRACT

There are many factors that determine the level of development of societies. These are education, economy, political power, human resources, military power, as well as the knowledge and technology. Information is one of the most important means of the development of countries today. Information and emerging technologies based on knowledge, is important in terms of the social development. Using the information society and information is integrated with information every moment of life they bring a part of life.

The main objective of this study is to examine the relationship between information society and education. The Information society, information, scientific information, technology and education that is in the information society is explained.

Articles, that are published at this subject, are examined by searching of literature, firstly stage of transition to information society to draw attention to the apparent differences in the basic features of industrial society compared with the information society, the following; educational status of the process of transition to information society and briefly referring to education in the information society in Turkey, emphasized the importance of education.

Turkey have still deficiencies that is interested in education situations when the information society will be began, but the working is made that is interested in this deficiencies, which is watched for. In addition, developments in Turkish schools is monitored effectively.

Key Words: Information Society, Education, Turkey.

1. GİRİŞ

“Toplumlar sosyo-ekonomik gelişme sürecinde ilkel toplumdan tarım toplumuna, tarım toplumundan sanayi toplumuna, günümüzde ise sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş olarak farklı gelişme dönemleri geçirmişlerdir” (Aktan & Tunç 1998: 119).

Bilgi, teknolojiyle birlikte bilgi toplumunun özünü oluşturmaktadır. Bilgi her alanda ihtiyaç duyulan vazgeçilmez ve önemli bir kaynaktır. Bilgi olmazsa ilerleme ve gelişme de olamaz. Her şeyin temelini bilgi oluşturmaktadır. Teknoloji de bilgiye paralel olarak ilerlemektedir. Her yeni bilgi doğabilecek yeni bir teknolojiyi ifade etmektedir. Meydana gelen teknolojiler yoluyla toplumda her bireyin, grubun veya örgütlerin bilgi sayesinde etkinliklerinin ve verimliliklerinin artırılmasını sağlayacak koşulların meydana getirilmesi zorunlu hale gelmektedir (Güngör & Yakın,2017:226).

Bilgi toplumunda, gelişmenin ve ilerlemenin gerçekleşebilmesi için bilginin alınmasından çok üretilmesi önemlidir. Bilginin üretilmesi için de belirli bir düzeyde eğitimin alınmış olması gereklidir. Bilgi toplumunda bireyin sahip olduğu yetenekler yoluyla bilgiyi anlayan, değiştiren, gelişmesine katkı sunan başka bir ifadeyle bilgiyi kullanan, kendine kaynak edinen ve yeni bilginin meydana gelmesinde katkı sağlayan konumuna gelmiştir (Altunay & Yalçınkaya, 2011:8). Ayrıca ar-ge çalışmalarına destek verilmesi ve bu alanda çalışmaların artırılması, bilimle uğraşanların desteklenmesi ve rahat çalışma imkânlarının sunulması bilgi toplumu olma yolunda önemli bir adımdır.

Bilgisayarların hayatımıza girmesiyle bilgi toplumuna geçiş süreci başlamıştır. Bilgisayarlar teknolojinin önemli bir buluşudur. Bilgisayarlarla birlikte internetin de hayatımıza girmesiyle teknoloji büyük bir hızla gelişmeye başlamıştır.

Bilginin üretilmesi aşamasında eğitimin önemi vurgulanmıştır. Eğitim yaşam boyu sürmelidir ki edinilen bilgiler güncelliğini koruyabilsin. Son yıllarda Türkiye’de yaşam boyu eğitime yönelik araştırmalar ve çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (DPT (Devlet Planlama Teşkilatı): 2568, ÖİK (Örgün Olmayan Eğitim Özel İhtisas Komisyonu): 584, 2001: 13).

Bu çalışmanın amacı bilgi toplumu kavramını açıklığa kavuşturarak; bilgi toplumu ve eğitimi incelemektir. Bu amaç doğrultusunda; bilgi toplumundan önceki toplum biçimi olan sanayi toplumuyla bilgi toplumunun karşılaştırılması yapılarak, bilgi kavramı, bilginin yayılması ve üretilmesi sürecinde teknolojinin etkisi, teknoloji kullanımının eğitimdeki önemi ve bilgi toplumunda eğitim açıklanmaya çalışılacaktır.

2. BİLGİ TOPLUMUNUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE ÖZELLİKLERİ

Bensghir (1996) enformasyon toplumuna geçişi; doğa ve avlanmaya dayalı “ilkel toplum” arkasından tarıma dayalı “tarım toplumu”, buhar gücünün sanayide kullanılması ile başlayan “sanayi-endüstri toplumu” gibi kendine özgü karakteristikler taşıyan farklı toplumsal evreler (s. 8) şeklinde olduğunu ve klasik toplum yapısının hızla değişerek yerini enformasyon yapısına sahip bir topluma bırakmış olduğunu (s. 8) ifade etmiştir.

“Sanayi sonrası toplumu sanayi toplumundan ayıran en önemli özelliklerden biri, bedensel çalışmanın yerini zihinsel çalışmanın almasıdır. Bilimsel çalışmanın yapılabilmesi için belirli bir eğitim düzeyi gerekmektedir. Bilgi toplumu gittikçe daha ileri seviyede yetiştirilmiş bir insan gücü istemektedir” (Dura & Atik, 2002: 98). Bilgi toplumu, sanayi toplumunun ileri ve gelişmiş aşaması olarak emek ve sermayeden ziyade teknolojinin ön planda olduğu, sahip olunan teknoloji yoluyla üretimde köklü değişikliklerin yaşandığı ve yaşanan bu gelişme sonucunda toplumun her kesiminin etkilediği ve etkilendiği bir olgudur (Tekin & diğerleri, 2003:21).

Atik’e (1996) göre bilgi toplumu; “Daha önce görülmemiş bir hızla, “bilginin toplanması, işlenmesi ve dağıtılmasıyla ilgili faaliyetlerin arttığı” bir toplumdur” (s. 111).

Tüm dünyayı kısa zamanda etkisi altına alan bilgi toplumunun temel özellikleri sanayi toplumunun özellikleri ile karşılaştırmalı olarak şu şekilde sınıflandırılabilir (Aktan & Tunç, 1998: 118):

- ✓ Sanayi toplumunda maddi sermayenin yerini bilgi toplumunda bilgi ve insan sermayesi almaktadır.
- ✓ Sanayi toplumunda mal ve hizmet üretiminde gelişmenin başlangıcı olan buhar makinesinin yerini bilgi toplumunda bilgisayarlar almaktadır.
- ✓ Sanayi toplumunda kol gücünün yerini, bilgi toplumunda beyin gücü almaktadır.

- ✓ Sanayi toplumunda fiziksel ve düşünsel anlamda insan sermayesinin üretime katılımı söz konusu iken, bilgi toplumunda düşünsel anlamda, yükseköğrenim görmüş nitelikli insan sermayesinin üretime katılımı söz konusudur.
- ✓ Sanayi toplumunda sanayi mallarının ve hizmetlerin üretimi yapılmaktadır. Bilgi toplumunda ise bilgi ve teknolojinin üretimi gerçekleşmekte ve bilgi sektörünün ürünü olarak bilgisayar, iletişim ve elektronik araçlar, elektronik haberleşme, robotlar, yeni gelişmiş malzeme teknolojileri gündeme gelmektedir.
- ✓ Sanayi toplumundaki fabrikaların yerini bilgi toplumunda bilgi kullanımını içeren bilgi ağları ve veri bankaları (iletişim ağ sistemi) almaktadır. Bilgi, dünyanın her tarafında üretilmekte ve iletişim teknolojisi aracılığıyla anında her tarafa yayılmaktadır.
- ✓ Bilgi toplumu işgücünden tasarruf sağlamakta, bu ise kısa dönemde işsizlik, uzun dönemde ise yeni teknolojilerin global etkilerini ortaya çıkarmaktadır.
- ✓ Sanayi toplumundaki genel eğitimin yerini bilgi toplumunda eğitimin bireyselleşmesi ve sürekliliği almaktadır.
- ✓ Sanayi toplumunda; birincil, ikincil ve üçüncül endüstriler tarım, sanayi ve hizmetler, bilgi toplumunda birincil, ikincil ve üçüncül sektörlerin yanısıra dördüncül sektör olan bilgi sektörü ortaya çıkmaktadır.
- ✓ Sanayi toplumundaki özel ve kamu iktisadi kuruluşlardan farklı olarak bilgi toplumunda gönüllü kuruluşların önem kazandığı görülmektedir.
- ✓ Sanayi toplumunda başlıca üretim faktörleri emek, tabiat, sermaye, girişimci iken, bilgi toplumunda üretim sürecinde bu üretim faktörlerinin yanısıra beşinci üretim faktörü teknik "bilgi" ön plana çıkmaktadır.
- ✓ Sanayi toplumunda üretilen mal ve hizmetlerin kıtlığı söz konusu iken, bilgi toplumunda bilgi kıt değildir. Bilgi, sürekli artmakta ve artan verimler özelliği içermektedir.
- ✓ Sanayi toplumunda üretilen mal ve hizmetlerin bir yerden bir yere taşınmasında uzaklık ve maliyet önemli iken, bilgi toplumunda bilgi otoyolları ile tüketici ile bilgi arasındaki uzaklık önemini kaybetmekte ve maliyetler minimuma inmektedir.
- ✓ Sanayi toplumunda tüketici taleplerinin karşılanmasında mal ve hizmetlerin mobilitesi oldukça düşük, bilgi toplumunda ise bilginin mobilitesi kolaydır. Bu durum, bilginin sınırsız bir tüketici tarafından tüketilmesine ve yenilikleri teşvik etmesine yol açmaktadır.
- ✓ Sanayi toplumunda temel bilgiyi, fizik, kimya bilimleri, bilgi toplumunda ise; kuantum elektronığı, moleküler biyoloji ve çevresel bilimler gibi yeni araştırma alanları oluşturmaktadır.
- ✓ Sanayi toplumunda politik sistem temsili demokrasi iken, bilgi toplumunda katılımcı demokrasi anlayışının daha belirgin bir önem kazanacağı düşünülmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde adına "Tele-Demokrasi" denilen bir değişimin ileriki yıllarda yaşanacağı tahmin edilmektedir.

“Sanayi toplumunda öne çıkan “maddi ürünlerin üretimi” yerine, bilgi toplumunda, bilgi teknolojileri kullanımı sonucunda “bilgi üretimi” önem kazanmaktadır. Bilgi toplumunda bilginin temel özellikleri, sürekli üretilebilmesi ve artış göstermesi, iletişim kanalları içerisinde paylaşılabılır olması, işgücünü, sermayeyi ve toprağı ikame edebilmesi şeklinde açıklanabilir” (Tekin & diğerleri, 2003: 15).

3. BİLGİYE ULAŞMADA TEKNOLOJİNİN KULLANIMI VE ÖNEMİ

Bilgi toplumu, bilginin hayatın her alanında kendini gösterdiği, teknolojiden ekonomiye, sosyo-kültürel alandan siyasal hayata kadar değişim ve dönüşümün olduğu toplumsal bir olgudur. Bu olgunun ilerlemesini ve gelişmesi sağlayan topluma egemen kılmaya aracılık eden unsur teknolojidir (Yeşilorman & Koç, 2014:118).

Çepni (2005), bilgi toplumunun ortaya çıkışında bir etken olan teknoloji hakkında şu yorumu yapmıştır; “Olağanüstü bir hızla gelişen ve değişen teknoloji günümüz insanının vazgeçilmez bir ihtiyacıdır. İnsanlar neredeyse hemen her gün önlerine çıkan yeni teknolojik araç ve gereçlerle karşılaşmaktadır. Bu araçların insanlığa olan yararlarını algılamalarının yanında bu araçların kendi ihtiyaçlarına yönelik olarak

kullanabilmeleri oldukça önemlidir". Çepni'nin (2005) belirttiği gibi, teknoloji hızla ilerlemektedir, her geçen gün yeni bir şeyler ortaya çıkmaktadır. Bireylerin bunları takip edebilmeleri ve kendilerine nasıl yararlı olacağına teknolojiyi o alanda kullanmaları gerekmektedir. Teknolojiyi kullanırken yeni bilgiler öğreneceklerdir. Burada önemli olan bir diğer unsur da bireylerin öğrendikleri bilgileri hayatlarına geçirebilmeleri ve geliştirme çabası içinde olmalarıdır. Ayrıca bu bilgileri kullanarak yeni bilgiler de üretebilmelidirler. Bilgiye dayalı teknolojik gelişmeler hayatın birçok alanında yoğun ve yaygın olarak kullanılması bilgi toplumu olma yolunda en önemli etkenlerden biri haline gelmiştir (Bal, 2010:14-19; Karademir & Karakulle, 2013:209).

Tekin ve diğerleri (2003); "Bilginin önem kazandığı toplumların, çok hızlı bir şekilde bilgi artışı ve aktarımının yaşandığı, yeni teknolojilerin kullanıldığı, iletişimin hızla sağlandığı ve yaşamın tüm yönleriyle etkilendiği bir toplum türü olarak karşımıza çıktığını" (s. 13-14) ifade etmişlerdir.

Bilgi toplumunda, tüm dünya ile iletişim halinde olmamızı sağlayan teknolojik buluşlardan biri de; elektronik bir ağ olan internettir. Balcı ve Ayhan'a (2007) göre "İnternet aracılığıyla insanlar ihtiyaç duyduğu her türlü bilgiye hızlı bir şekilde ulaşabilmekte, dünyada meydana gelen gelişmelerden anında haberdar olabilmekte, eğlenceli ve hoşça vakitler geçirebilmekte, sevdikleriyle ve tanıdıklarıyla sohbet edebilmekte, bankacılık işlemlerini yerine getirebilmekte ve hatta alış-veriş yapabilmektedirler" (s. 175). Burada sözü edilen teknoloji de bilgi toplumunun bireylere bir getirisi, sağladığı kolaylıklardan biridir. Bilgi teknolojilerindeki yaşanan gelişmeler özelinde internetin bireylerin bilgiye ulaşmada en önemli bir araç olarak ortaya çıkması sayesinde, toplumlar arasında bilginin elde edilmesi, kullanılması ve bunu kısa süre içerisinde uygulamaya konulması toplumların ve bireylerin teknolojiye verdikleri önemin artmasına neden olmuştur.

Günümüzde dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen gelişmelerin, bireylerin erişimini ve bunun aktarımı saniyeler içerisinde olmaktadır. Bunu sağlayan en önemli yenilik internet ve bilgi teknolojileridir.

"Bilgi toplumunda, ileri teknolojiler sayesinde birey yeteneği ve emeği ikame edebilecektir. Bu şekilde ucuz işgücü sağlanabilecektir" (Tekeli, 1994: 67). İnsanların yapacağı birçok işi ileri teknoloji makinalar yapabilecektir. Bu sayede zamandan da tasarruf sağlanacaktır. Bilişim araçları sayesinde özellikle internetin bilgi toplumu işgörenleri mekansal açıdan farklı yerlerde olmalarına rağmen bilgi ve iletişim teknolojilerine erişebildikleri takdirde üretim yapabilecek duruma ulaşmaktadırlar (Sarıgöz, 2012: 74). Ayrıca işlerin daha seri, daha hızlı bir şekilde gerçekleşmesi sağlanarak verimlilik ve etkinlik artışı elde edilecektir. Bu da bilginin hâkim olduğu bilgi toplumunun, sanayi alanına olumlu etkisini göstermektedir. Ancak Aktan ve Tunç'un (1998) da ifade ettiği gibi bilgi toplumu işgücünden tasarruf sağlamakta, bu ise kısa dönemde işsizlik, uzun dönemde ise yeni teknolojilerin global etkilerini ortaya çıkarmaktadır (s. 118).

4. BİLGİ TOPLUMU VE EĞİTİM

"Bilgi toplumunun temelini oluşturan eğitim, günümüzde yeni bir yer, güç ve değer kazanmıştır. İçinde bulunduğumuz bilgi ve yüksek teknoloji çağında, doğal olarak bir toplumun insanların sahip olduğu eğitimin niteliği, o ülkenin gelişmişlik düzeyini belirleyen ölçüsü olmuştur. Bunun için günümüzde bilgi ve eğitim; kalkınmanın, gelişmenin ve saygınlığın en etkili aracı olarak görülmektedir" (Aydın, 2003: 183).

Bilgi toplumuna geçiş sürecinde eğitimin önemli bir yeri vardır. Eğitim ister bireylerin kendi çabaları ile isterse eğitim örgütleri eliyle elde edilmiş olsun, elde edilen bilginin var olduğu gibi transferi değil; o bilgiye hangi yollarla ve ne şekilde ulaşılacağı bilincinin kazandırılması vurgulanmaktadır (Çalık & Sezgin, 2005). Bilgi toplumunun özünü bilginin oluşturduğu daha önce belirtilmişti. Bu nedenle bilgi toplumunda bireylerin bilgiyi nasıl elde edeceklerini, nasıl kullanacaklarını, mevcut bilgiyi nasıl geliştirebileceklerini öğrenmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda bilginin kısa bir tanımı yapılacak ve bilimsel bilginin ne olduğuna değinilecektir.

Bilgi yönetimi üzerine çalışmalar yapan Davenport ve Prusak'ın (1998:27) bilgi hakkındaki tanım ve görüşleri şu şekildedir:

Bilgi, belli bir düzen içindeki deneyimlerin, değerlerin, amaca yönelik enformasyonun ve uzmanlık görüşünün yeni deneyimlerin ve enformasyonun bir araya getirilip değerlendirilmesi için bir çerçeve oluşturan esnek bir bileşimidir. Bilgi, bilenlerin beyinlerinde ortaya çıkar ve orada uygulamaya geçirilir. Organizasyonlarda genellikle yalnızca belgelerde ya da dolaplarda değil rutin çalışmalarda, süreçlerde, uygulamalarda ve normlarda kendisini gösterir.

Dura ve Atik (2002: 134); insanın bilgileri çeşitli biçimlerde sınıflandırabildiğini belirtmişlerdir.

Sıradan bilgi, sadece yaşamsal ihtiyaçların tatminine yönelik olduğu için, pratiktir. Tümüyle tecrübeye bağlıdır, günlük gözlemlerimize dayanır. Metotlu ve deneysel bir kontrole (sınamaya) tabi tutulmamıştır. Bu nedenle, ifade edildiği ve başkalarına aktarıldığı formüller kesinlik ve belirlilikten yoksundur. Bilimsel bilgi, sıradan (bayağı) bilgiden büyük farklılıklar gösterir. Pratik uygulamaları da olan bilimsel bilginin asıl amacı teoriktir. Bilimsel bilgi sadece açıklanması mümkün olan olgularla ilgilenir (Dura & Atik, 2002: 134).

“Bilgi toplumu, bilginin temel güç ve başlıca sermaye kaynağı olduğu toplumdur. Bilgi toplumunda, bilgi amaç değil, araçtır ve toplumsal yaşamın her aşamasını aydınlatan, yönlendiren başlıca güçtür. Bilgi toplumunda, bilgi bir hayat biçimi, düşünme ve yaşam tarzıdır” (Fındıkçı, 1998: 83).

Çalık ve Sezgin’e (2005) göre ise; “Bilgi toplumunda, geçerli bilginin üretilmesi ve kullanılması önemlidir. Bilgi toplumunda bilgi üretim yerleri, üniversiteler ve akademik araştırma merkezleridir. Bilgi toplumunun bir özelliği, öğrenebilen insandır. Bilgi toplumunda birey, bilim dünyasının verilerini anlamak, yorumlamak, kullanmak, yenilerini ortaya koymak, problem çözme yeteneği kazanmak durumundadır” (s. 63).

Eğitimin amacı, ülkede yaşayan bireylerin eğitim isteklerine ve toplumun tüm gereksinimlerine cevap verebilecek bir biçimde olmalıdır. Bu bağlamda öğretimin hedeflerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bunları yaparken toplumun bir kısmının öğretimi ile ilgilenirken bir kısmı ihmal edilmemelidir. Örneğin öğrencinin öğretimi göz önüne alınırken öğretmenlerin günün gelişen şartlarına göre eğitilmeleri ihmal edilmemelidir. Çünkü toplum sadece öğretmen-öğrencilerden değil ülkenin kalkınmasında rol alan herkesin eğitimi göz önünde bulundurulmalıdır. Çağın gerektirdiği şekilde eğitim sağlanmalıdır. Toplumdaki bireylerin eğitim düzeyleri yükseldikçe toplumun kalkınması da o nispete artacağından hiç kuşku yoktur. Bunu yaparken kişinin üretken olması hedef alınmalıdır. Tüm bu çalışmalar yapılırken özellikle bilgi toplumunun oluşturulması hedeflenmelidir. Bilgi toplumu, çağdaş, günün teknolojisini kullanan daha kolay kılan bir uygulama alanı oluşturmayı hedeflemelidir (Aydın, 2003: 185).

Bilgi toplumuna geçiş sürecinde eğitimin hayatımızın her alanında yer alması gerekmektedir. Bilindiği gibi bilgi toplumunda bilgisayar büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda eğitimin mesafe tanımadan, uygun olan her ortamda gerçekleşebilmesini teknolojiye yaşanan gelişmeler mümkün kılmaktadır. Günümüzde internet ortamından sanal olarak, bir mekana bağlı kalmaksızın uzaktan eğitim ve çeşitli alanlarda online eğitimler alınabilmektedir. Yönetici sekreterliği, satınalma, İngilizce eğitimi vb. örnek verilebilir. Bu eğitimler sonucunda bireylere başarılı olmaları durumunda aldıkları eğitimle ilgili sertifika da verilmektedir. Bu eğitimler özellikle bireyin kişisel gelişimine katkı sağlayarak bireyin özgüven kazanmasına yardımcı olacak ve toplumda kendine güvenen, başarılı bireyler artacaktır.

Bilgi toplumunda her yaşta ve sürekli öğrenme söz konusudur. Bu da bilginin dinamikliğini, depolanamaz ve dağılmış olduğunu göstermektedir. Her yeni teknoloji yeni bilgilerin gerekliliğini ifade etmektedir.

Seksenli yıllarda gelişmiş ülkelerde eğitime ayrılan kaynakların azaldığı ve çeşitli sorunlar yaşandığı görülmektedir. Eğitimde yeniden bir sorgulama sürecine girilmiş ve bu süreç sonunda herkes için hayat boyu öğrenme kavramı ortaya atılmıştır. Bu kavramın 1960’lı yıllarda ortaya atılan yinelenen eğitim kavramından farkı, bireyi merkez alan bir yaklaşımın benimsenmesi, okul dışı öğrenime de önem verilmesi, okul rolünün değiştirilmesi, devletin eğitimdeki ağırlığının azaltılması, buna karşılık sosyal tarafların rollerinin güçlendirilmesidir (DPT: 2568, ÖİK: 584, 2001: 2).

Drucker (1996:247)’e göre; “Bilgi toplumunda öğretmenlerin, öğrencilere ilişkin düşünce ve algıları değişikliğe uğrayacaktır. Artık, öğretmenler, öğrencilerin zayıf yönlerine değil, başarılı oldukları yönlere odaklanacaklardır. Zayıf yönler iyileştirilirken, güçlü yönler daha da güçlendirilecektir. Temel vurgu, zayıflıklara değil, güçlü yönler olacaktır. Eğitimin yeni bilgi toplumu gerçekliği karşısındaki sosyal amacı ve sorumluluğu, ciddi bir tartışma konusudur. Bu nedenlerle; eğitimin birkaç özelliği şöyle sıralanabilir”:

- ✓ Bilgi toplumu için yapılan eğitimin sosyal bir amacı olacaktır. Değerlerden yoksun bir eğitim olmayacaktır.
- ✓ Gerekli olan eğitim sistemi, açık bir sistem olmalıdır. Eğitim, toplumun tüm kesimlerinin ulaşabileceği bir hizmet olmalı, kökenleri, varlık durumları ya da önceki öğrenimleri ne olursa olsun, yeterli ve başarılı kimseler için eğitim yolu ve eğitim aracılığıyla toplum içinde yükselme yolu açık olmalıdır.

- ✓ Bilgi toplumunda bitmiş eğitim diye bir şey yoktur. İleri düzeyde eğitim görmüş kişilerin bile, tekrar okula geri gelmeleri gerekir.
- ✓ Eğitim artık okulla sınırlı kalmaz. İşveren durumundaki her kurumun öğretmenlik yapması gerekir. Eğitim kurumları ile işletmeler arasında işbirliği kurulmalıdır.
- ✓ Eğitim sonunda elde edilen diplomanın yeteneğin takdiri yerine, yeteneğin önüne dikilen bir engel haline gelmemesi için özen gösterilmelidir. Durumları iyi olan ve kendileri de ileri düzeyde eğitim görmüş anne-babaların çocukları daima avantajlı olacaktır. Ancak, bu avantaj, başkaları için aşılması mümkün olmayan bir engel haline gelmemelidir.
- ✓ Öğrenme, parmak izi kadar kişiye özgüdür. Herkesin farklı öğrenme hızı, farklı bir ritmi, farklı bir dikkat süresi vardır. Bu nedenle, öğretmenin rolü, öğrencilerin kişisel özelliklerine uygun öğrenme biçimlerini saptamak ve onları öğrenme profillerine en uygun alanlara yönlendirmektir.

Garner'a (2002) göre ise gelişen dünyamızda eğitim açısından göz önünde bulundurulması gereken önemli hususlardan bazıları şunlardır:

- ✓ Eğitim yaşam boyu süren bir etkinlik olmalıdır. Hızlı gelişen teknoloji ve artan bilgi birikimi karşısında, eğitimin yaşam boyu devamı sağlanmalıdır. Bununla birlikte, eğitim süreci içerisinde sadece belirli bilgiler aktarılmalı, bireyin öğrenme kapasitesi de güçlendirilip geliştirilmelidir.
- ✓ Eğitim, her zaman, her yerde ve yaşamın her alanında olmalıdır. Evde ve işyerinde eğitim imkanları sağlanmalı, sınıflarda olduğu kadar internet ve televizyonda da eğitim etkili şekilde verilmelidir. Bireylerin sürekli öğrenme kapasitelerini geliştirmek için eğitim kurumları ile işletme sektörleri ve toplumun diğer kurumları işbirliği içinde çalışmalıdır.
- ✓ Eğitim, eleştirel düşünmeye, iletişime ve problem çözme becerilerine odaklanmalıdır. Eğitim süreci, yeni sorun ve fırsatlar ortaya çıktığında, bireyleri açık ve eleştirel düşünmeye hazır hale getirmelidir.
- ✓ Öğrenme, toplumun gelişmesinde önemli bir etken olduğu için, eğitim toplumsal gelişmeye yatırım niteliğinde olmalıdır. Bu nedenle toplumlar, sadece maddi sermayeye ve ekonomik alanlara yatırım yapmamalı, aynı zamanda eğitime gereken yatırımı yapmalıdır. Toplumsal bir yatırım özelliği taşıyan eğitim, toplumun gerçeklerinden soyutlanamaz.

“Bilgi toplumunda, öğrenmeyi öğrenme anlayışı ön plana çıktığı için, öğretmenin rolü, hazır bilgileri aktarmaktan ziyade öğrenme sürecine rehberlik etmek olmuştur. Küreselleşen dünyada insanlığın önündeki en büyük gerçeklerden biri, dünyada bilgiyi üretenlerin ve kullananların gücü ellerinde bulunduracağı gerçeğidir. Çünkü, bilgi güçtür ve küresel dünyada bilginin güç olduğu artık bir gerçeklik haline gelmiştir. Bu nedenle, bilginin doğasına ilişkin bakış açısının değişmesi, bireyi de değişime zorlamaktadır” (Çalık & Sezgin, 2005: 64).

Bilgi toplumuna geçiş sürecinde özellikle teknolojinin hızla gelişmesi her alanda yeniliği, bireylerin kendini yenilemesini zorunlu kılmaktadır. Bilgiden yoksun bireylerin toplumda bir yer edinebilmeleri, bir statü elde edebilmeleri çok zordur. Bu nedenle kurumlar çalışanlarına belli dönemlerde hizmetiçi eğitimler vermektedir. Personel bu şekilde alanıyla ilgili güncel bilgileri öğrenebilmektedir. Nelson (1999:74)'a göre; “Çalışanlarına eğitim veren kuruluşlar daha yetenekli ve işlerini yapıcı bir esneklikte yerine getiren personele sahip olurlar. Eğitim alan personel yeni beceriler geliştirir, daha farklı ve yeni bir bakış açısı kazanır ve bunun yanı sıra kendi aralarında çalışan kişilerle tanışıp ufuklarını geliştirme fırsatına sahip olurlar”.

Okullarda ise teknoloji artık sınıflara girmiştir. Eğitime destek amaçlı olarak teknolojik araç-gereçler kullanılmaktadır. Özellikle son yıllarda okullarda bilgi toplumunun da bir gereği olarak ayrı teknoloji sınıfları oluşturulmaktadır. Bilgisayar, projeksiyon gibi teknolojik araçların bulunduğu bu sınıflarda internet bağlantısı da sağlanarak etkileşimli olarak dersler işlenmektedir. Bu sayede öğrenciler hem görerek hem de işiterek öğrenirler. Pekiştirmelerini anında alabilirler. Öğrenciler yanlışlarını görerek doğrusunu öğrenirler. Bu da okullarda kaliteli bir eğitimin gerçekleşmesine yardımcı olur. Burada öğretmen rehber durumundadır ve yerine göre öğretmen de öğrenen konumunda yer almaktadır. Çünkü bilgi devamlı kendini yenilemektedir.

“İnternetin sağladığı çoklu ortam (multimedia) ve etkileşimli eğitim olanakları, öğrencilerin daha önce hiç tanışık olmadıkları deneyimler edinmelerini sağlamaktadır. Yeni bin yılın başlarında olduğumuz şu sıralarda geleceğe yapılacak en önemli yatırım, eğitim sistemlerine işlevsellik kazandırılması ve/veya yeniden

düzenlenmesidir. Uzaktan eğitim, sürekli eğitim, ömür boyu eğitim gibi kavramlar dünya gündeminde yer almaktadır” (T.C. Başbakanlık, 2002: 23).

“Bilgi bolluğu ve hızlı iletişimle küçülen günümüz dünyasında, bu baş döndürücü hıza yetişebilmek, sürekli üretilen ve çok kısa zamanda tüketilen bilgiyi gereği gibi kullanabilmek ve dönüşümünü sağlayabilmek, kuşkusuz zihinsel güçlerini çok iyi kullanabilen, eleştirel düşünebilen, muhakeme edebilen ve yeniden üretebilen bireylere sahip olmakla mümkün olacaktır” (Turgut, 2001).

Günümüz toplumunda, okulun, ders programlarının, öğretmenlerin, anne-babaların ve hatta öğrencilerin tanımı değişmiştir. Okul, sadece belirli bilgi ve becerilerin verildiği bir kurum değil, aynı zamanda toplumu şekillendiren ona yön ve biçim veren bir kurum olmak zorundadır. Ders programları, öğrencilere sadece basmakalıp bilgileri aktaran bir anlayış içerisinde değil, onları gerçek hayata hazırlayan, hayatın gerçeklerinin sentezlendiği bir anlayış içinde düzenlenmelidir. Öğretmenlerin görevi, sadece bilgiyi aktarmak değil, öğrencilere yön gösteren bir rehber ve lider olmaktır. Aynı zamanda, anne-babaların okula ve ders programlarına ilişkin daha fazla katılımı ve birlikteliği desteklenmelidir. Artık, eğitimin merkezindeki olgu, öğrencidir, öğrenen bireydir. Elbette mevcut bilgi, birikim, kültürel değerler ve olgular öğrencilere aktarılacaktır. Ancak, bunda amaç, hazır bilgileri ezberlemek değil, öğrencilerin kendi bilgilerini oluşturmalarına yardımcı olmaktır (Çalık & Sezgin, 2005: 63).

Daha önce bu alanda yapılan çalışmalarda da belirtildiği gibi; bilgi toplumunda bireyler bilgiyi olduğu gibi kabul etmemeli, sorgulamalı, araştırmalıdır. Yaratıcı ve çözüm üreten bireyler bilgi toplumunun gerektirdiği insan tipleridir. Çünkü günümüzde pekçok bilgiye erişim mümkündür. Bu bilgilerden hangisi doğru, hangisi bilimsel. bunların ayırt edilebilmesi gerekir. Bireyin bilgiyi nasıl öğrenebileceğini bilmesi gerekir. Çünkü artık bilgi bireylere doğrudan aktarılmamakta, birey ihtiyaç duyduğu bilgiyi kendisi araştırmaktadır. Bütün bunlar iyi bir eğitim sisteminin oluşturulmasıyla ve Ar-Ge çalışmalarına ağırlık ve destek verilmesiyle mümkün olabilecektir.

Aslan’a (1998) göre bilgi toplumunda eğitimin hedefi (s. 877):

- ✓ En az bir yabancı dili iyi bilen,
- ✓ Bilgisayar okur-yazarlığı olan,
- ✓ Bilgiye nasıl ulaşacağını bilen yani öğrenmeyi öğrenmiş olan,
- ✓ Yapıcı ve yaratıcı olan,
- ✓ Disiplinler arası çeşitli projelerle ekip çalışmasına katılan,
- ✓ Yerelliği anlayan ve küresellikle birleştiren,
- ✓ Risk alabilen ve gerektiğinde “hayır” diyebilen,
- ✓ Demokrasiye ve insan haklarına saygılı, bunları yaşam biçimi haline getirmiş insanlar yetiştirmektir.

5. BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE EĞİTİME GENEL BİR BAKIŞ

Türkiye’nin sanayileşme sürecine geç başlamış bir ülke olması, bilgi toplumunun alt yapısının temel koşullarını oluşturan gelişmelerden yeterince yararlanmasını da engellemiştir (Kocacık, 2003: 7).

Türkiye’de varolan kültür ile ithal teknoloji arasında bir kopukluk kalmış ve teknolojiyi üretmenin ön koşulları yaratılmamıştır. Türkiye ne sanayi toplumunun ne de bilgi toplumunun teknolojisini kendisi üretmemektedir. Bu teknolojik gecikmenin temelinde, bir kültür gecikmesi yatmaktadır. Kültürel alan, insanlara geçmiş kuşaklardan miras kalan değer, norm, düşünce biçimleri, dünya görüşü ve davranış kalıplarını kapsar. Teknolojik değişmeden kültürel değişmeye uzanan yolda, ekonomik, sosyal ve politik unsurlar daha hızlı değişirken, insanoğlu sahip olduğu kültür normlarından kolay kolay vazgeçemez. İşte bu durum, kültürel gecikmeye neden olur (Erkan, 1998: 216).

Türkiye tarım toplumu görüntüsünden yeterince kurtulamamış, sanayi ve hizmetler sektörünü yeterince geliştirememiştir. Bu nedenle de sanayi toplumunu atlayarak bilgi toplumuna geçmesi olanaksız görünmektedir (Kocacık, 2003: 8).

“Sanayi toplumunda “üretim yapma bilgisi”ne sahip olma yeterli idi. Bilgi toplumunda ise “teknoloji üretim bilgisi”ne sahip olma önem kazanıyor. Bugünkü batı dünyası teknoloji üretme bilgisini tekelinde tutmaktadır. Batı, bu sonuca varabilmek için belirli bilgi seviyesine ulaşmış, bu bilgiyi yeni üretim teknikleri oluşturmakta kullanabilmiştir” (Sadıklar,1995: 112). Burada bilgiyi üretmenin önemine ve topluma sağladığı yarara değinilmiştir. Türkiye’de ise bu yöndeki çalışmalar henüz yeterli olmadığı için bireylerin eğitiminde bu alana ait bir eksiklik ortaya çıkmaktadır. Eğitim sistemimizde her ne kadar doğru bulunmasa da halen ezberci bir sistem vardır. Öğrenciler hazırcılığa alışmış araştırma pek yapmamaktadır. Bilgiyi olduğu gibi alarak kullanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı, özellikle son yıllarda bu ezberci sistemi yok etmek için kitaplarda ve müfredatta düzenlemelere gitmiştir. Ders kitaplarında öğrencilere öğrenmeyi kolaylaştırıcı çeşitli etkinlikler sunulmuştur ve öğrencinin kendi kendine yaparak öğrenmesine olanak veren bir eğitim sistemi geliştirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin bilgi toplumu haline gelebilmesi için, hala önünde ciddi engeller var. Bozkurt (2003) araştırmasında bu konu hakkında şunlara değinmiştir; “En başta çok iyi yetişmiş insan gücüne ihtiyaç var. Yeni teknolojileri üretecek ve kullanacak bu insan gücünün üretilmesi bazen bir nesil gerektirebilir. Ayrıca bu insan gücünü yetiştirmek kadar elinde tutabilmek de güç hale gelmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin enformasyon çağını yakalaması büyük ölçüde bu hızla artan nüfusunu yeni gelişmeler doğrultusunda iyi eğitebilmesine bağlıdır”.

Küreselleşen değerler karşısında Türk Milli Eğitim Sistemi'nin bazı çıkmazları olduğu görülebilir (Doğan, 1999: 49-53):

- ✓ Türkiye’de eğitimin ulusal ve evrensel boyutlarda öngörülen hedeflerinin gerçekleştirilmesinde bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bürokratik ve sosyo-kültürel yapı bunu tetiklemektedir.
- ✓ Türkiye’de, eğitimden beklentileri günlük ve dönemsel sorunlar belirlemektedir. Bu nedenle, eğitime ilişkin uzun dönemli bir vizyon belirlenememiştir.
- ✓ Türk eğitim sisteminde programlar, mevcut haliyle değişim kültürünün beklentileriyle uygunluk göstermemektedir. Ders kitapları, sınav sistemi ve programda değişim kültürü etkili şekilde yansıtılmamaktadır.

Bilgi toplumunda eğitim sisteminden beklenenlerin niteliği değişmektedir. Türkiye’nin de bu değişikliğe ayak uydurması gerekmektedir. Bireyler işe yarar bir eğitim alarak iyi bir yüksek öğrenime yerleşmek ve yaşamları boyunca uygulayabilecekleri bir meslek istemektedirler. Bunun için de gayret göstermektedirler. Bu nedenle ülkemizin kalkınma planını hazırlanırken bu programlara uygun planlar ve eğitimi yaygınlaştırıcı bir strateji yanında eğitimin niteliğini arttırıcı bir sistemi de geliştirme yoluna gitmelidirler (Aydın, 2003: 189).

Ülkemizde ilköğretim zorunlu hale getirilmiş, aynı zamanda okul öncesi eğitimin ve ortaöğretimin de zorunlu hale getirilmesi için proje hazırlanmış ve süreç henüz tamamlanmamıştır. Bu şekilde, her bireyin belirli bir seviyeye kadar, tercih ettiği ya da sınavını kazanmış olduğu ortaöğretim basamağına kadar eğitimi alması, yeterli bilgi ve donanıma sahip olan bireyler olarak mezun olmaları ve kendilerine uygun meslek tercihi yapmalarına yardımcı olarak onları topluma kazandırılmaları hedeflenmektedir. Bu basamaktan sonra da üniversite eğitimi bireyin tercih ettiği alanda devam etmektedir. Devlet ayrıca yüksek lisans ve doktora eğitimlerini de desteklemektedir. Bu da bilgi toplumuna geçişte önemli bir noktadır, bilimi ve bilim öğreneni desteklemektir.

Bilgi toplumuna geçiş sürecinde ülkemizde önem verilen alanlardan biri de okullarda yabancı dil eğitimidir. Eğitim sisteminde yapılan düzenleme ile çocuklara ilkokula başlar başlamaz yabancı dil eğitimi verilmektedir. Yabancı dil eğitimi erken yaşlarda verilmeye başlanarak kalıcı bir öğrenme hedeflenmektedir. Ana dilin haricinde bir veya birkaç yabancı dil bilmek bilgi toplumunun gereklerindedir ve bu sayede teknolojinin evrensel boyutta takibi mümkün olabilecektir.

Özellikle son yıllarda ülkemizde örgün eğitim haricinde yaygın eğitim faaliyetleri artmış ve meslek edindirme kursları büyük ilgi görmeye başlamıştır. Bireyler yaşlarına bakmadan büyük bir istekle meslek sahibi olmak için bu kurslara katılmışlardır. Ayrıca Türkiye İş Kurumu Halk Eğitim Müdürlükleri ile ortak çalışma yaparak teşvik amaçlı, bireylere maddi destek de sağlayarak meslek edindirme kursları açmıştır. Bu tür eğitimler gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir.

Tüm bunlara rağmen Türk toplumu bilgi toplumuna uyum sürecinde sıkıntı yaşamaktadır. Bilgiyi üretmenin önemine çalışmanın başında değinilmişti. Türkiye bu yönden, bilimsel bilgiyi üretme açısından, büyük

sıkıntılar yaşamaktadır. Ancak son zamanlarda ülkemizde bilim dünyasında yapılan çalışmalar yüzümüzü güldürmektedir. Yalnız; yapılan bu çalışmalar ilerlememiz için yeterli olmamaktadır. Bunun için daha pek çok alanda çalışmaların yapılması gerekmektedir. Yurtdışına doğru gerçekleşen beyin göçü engellenmelidir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilgi toplumu; bilginin değerli olduğu ve insan beyninin ön planda tutulduğu bir toplum türüdür. Sürekli gelişim, öğrenme, yenilik ve ilerleme söz konusudur. Bireylerin bu hıza ayak uydurabilmesi ve kendini geliştirebilmesi, donatabilmesi çok önemlidir. Teknolojinin takip edilmesi gereklidir. Bilgi toplumunda önemli olan bir diğer unsur da “bilginin üretilmesi” kavramıdır. Bu kavrama önem verilmezse bir ülke için ilerlemeden söz edilmesi çok zordur.

Türkiye bilgi toplumuna geçiş sürecinde bilimsel çalışmalara, ar-ge faaliyetlerine daha fazla önem verilmeli ve bu yönde yapılan çalışmalar artırılmalıdır. Üniversite sayısındaki artışlarla beraber üniversite sanayi işbirliği yoluyla bilimsel bilginin kullanılarak uygulamaya konulmalı bilginin sürekli olarak gelişmesi sağlanmalıdır. Bilgi iletişim teknolojileri toplumda bütün kesimlerin kullanımına sunulmalı; üniversite, sanayi, sivil toplum kuruluşları ortak hareket edecek alanlar meydana getirilerek teknoloji ithal eden ülke konumundan kendi teknolojisi üreten ve ihraç eden ülke konumuna gelinmelidir.

Ülkemizden yurtdışına olan beyin göçü, pek gündeme gelmese de ihmal edilmemesi gereken bir konudur. Öncelikle bu göç engellenmelidir. Bilimsel çalışmalar yapan akademisyenlere ve öğrencilere çalışma imkânları dünyanın diğer ülkelerinde olan imkân ve koşullara ulaştırılmalıdır. Bunun için bütçe ve planlama aşamasında ayrıntılı bir çalışma yapılmalı ve özellikle bilimsel faaliyetler için harcama kalemi genişletilerek belirlenmelidir.

Bilim okulları açılmalıdır. Günümüzde bu alanda mevcut okul bulunmasına rağmen sayıları artırılmalıdır. Ancak mevcuttaki okullardan da belli gelire sahip olan ailelerin çocukları eğitim alabilmektedir. Bu nedenle devlet desteği çok önemlidir. Öğrenciler araştırmaya, incelemeye teşvik edilmelidir.

Okullardaki müfredat programları her yıl gözden geçirilmeli, bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin ışığında gelişmeler takip edilmeli ve müfredat yeniden düzenlenmeli, güncel tutulmalıdır. Öğrencilerin temel eğitiminden başlanarak üniversite öğrenimleri de dâhil olmak üzere bilginin üretilmesini sağlayacak projeler, etkinlikler, fuarlar, konferanslar gibi ülkenin geleceğini oluşturan gençlerin bireysel gelişmelerini sağlayacak imkânlar sunulmalıdır. Bürokratik ve sosyo-kültürel yapı eğitimin öngürülen faaliyetlerine engel teşkil etmemelidir. Eğitim sistemi esnek olmalıdır. Bireyler istedikleri eğitimi tercih edecekleri okullarda alabilmelidir. Ancak ülkemizde bu konuda hala ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Özellikle meslek liseli öğrenciler üniversite eğitimlerinde tercihlerde büyük sorunlar yaşamaktadırlar. Aldıkları eğitim ile tercih ettikleri bölümler arasında bilinçli ve bilgiye dayalı tercihlerin yapılması teşvik edilmelidir.

Sonuç olarak; toplumsal alanda bilginin egemen kılınması gerekmektedir aksi takdirde sorunlar kaçınılmaz olacaktır. Türkiye, insana ve bilgiye yatırım yapmalıdır ki bilgi, toplumumuzda egemen olabilsin. Bilgi kaynağı da eğitim kurumlarıdır. Bu nedenle eğitime önem verilmeli ve bütçede eğitim faaliyetlerine ayrı bir kaynak ayrılmalıdır. Ayrıca eğitimi verecek kişilerin yani öğretmenlerin donanımlı bir şekilde yetiştirilmesine özen gösterilmeli ve öğretmen olmanın kriterleri yeniden belirlenmelidir.

Bilgi bir ülkenin ilerleyebilmesi için önemli bir güçtür. Bu gücü elinde bulunduran her yönden gelişmeye ve ilerlemeye açıktır.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. ve Tunç, M. (1998). Bilgi Toplumu ve Türkiye. Yeni Türkiye Dergisi, 4(19), 118,119.

Altunay, E., & Yalçınkaya, M. (2011). “Öğretmen adaylarının bilgi toplumunda değerlere ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi”. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice], 17(1), 5-28.

Aslan, M. (1998). 21. Yüzyılda Eğitim (Postmodern Çağda Eğitim). Yeni Türkiye 21. Yüzyıl Özel Sayısı I. Ocak-Şubat Sayısı, 4(19), 877.

Atik, H. (1996). Sanayi sonrası toplum sürecinde Avrupa Birliği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.

Aydın, B. (2003). Bilgi Toplumu Oluşumunda Bireylerin Yetiştirilmesi ve Matematik Öğretimi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (2) Sayı: 14, 183,185,189.

- Bal, O. (2010).” Teknolojinin Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkileri”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 20, Nisan – Mayıs – Haziran 2010 (Http://www.akademikbakis.org).
- Balcı, Ş. ve Bünyamin, A. (2007). “Üniversite Öğrencilerinin İnternet Kullanım ve Doyumları Üzerine Bir Saha Araştırması”. Selçuk İletişim 5 (1). 175.
- Bensghir, K. T. (1996). Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim. Ankara: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 8.
- Bozkurt, V. (2003). Bilgi Toplumunun Getirdikleri ve Türkiye, Cilt: 5, Sayı: 2, Sıra: 1 / No: 141, Uludağ Üniversitesi- İİBF - Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü.
- Çalık, T. & Sezgin, F. (2005). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. Kastamonu Eğitim Dergisi. Cilt: 13 No: 1, Ankara, 55-66.
- Çepni, S. (2005). Fen ve Teknoloji Öğretimi. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Davenport, T. & Prusak, L. (2001). İş Dünyasında Bilgi Yönetimi. (çev. G. Günay). İstanbul: Rota Yayınları (Orjinal kitabın basım yılı 1998), 27.
- Doğan, İ. (1999). Küresel Değerler ve Eğitim: Türkiye Örneği. 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu. 25-27 Kasım 1999. Ankara: Tekişik Yayıncılık, 49-53.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı): 2568, ÖİK (Örgün Olmayan Eğitim Özel İhtisas Komisyonu): 584. (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Hayatboyu Eğitim veya Örgün Olmayan Eğitim Özel İhtisas Komisyonu, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı, 13.
- Drucker, P. F. (1996). Yeni Gerçekler. (çev. B. Karanakçı). 5. Baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 247.
- Dura, C. ve Atik, H. (2002). Bilgi Toplumu, Bilgi Ekonomisi ve Türkiye. (Birinci Basım). İstanbul: Literatür Yayıncılık, 98, 134.
- Erkan, H. (1998). Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme.4b, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, No: 326. Bilim Dizisi, No 8, 216.
- Fındıkçı, İ. (Nisan, 1998). Enformasyon Bilgi Toplumu Dünyası; Bilgi Toplumunda Eğitim ve Öğretmen. Bilgi ve Toplum Dergisi.
- Garner, L. H. (2002). Education for the Twenty-first Century: Leadership for Globalization. Iowa: Second Korea-U.S. Forum.
- Karademir, Ö & Karakulle, İ . (2013). “Bilgi Toplumunda Sekreterlik Mesleğine Genel Bakış”. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2013/1, 207-221.
- Kocacık, F. (Mayıs, 2003). Bilgi Toplumu ve Türkiye. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt : 27 No:1, 7,8.
- Nelson, B. (1999). Çalışanlarınıza Dinamizm Kazandırmanın 1001 Yolu. (çev. S. Egeliler). İstanbul: Rota Yayınları, 74.
- Sadıklar, C. T. (1995), 2000’li Yıllar Dünya ve Türkiye, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 112.
- Sarıgöz, O. (2012). “Bilgi Toplumu Eleştirisi ve Türkiye’de Modern Eğitimin Gerçekleştiremedikleri”, Electronic Journal of Vocational Colleges, Volume:2, Issue: 1, pp: 72–84.
- Sayın, M & Yakın, İ. (2017). “ Temel Eğitim Bölümü Öğretmen Adaylarının Bilgi Ekonomisi Hakkındaki Düşüncelerinin Analizi”, Social Sciences Studies Journal, Vol:3,Issue:7,pp.225-232.
- T.C. Başbakanlık, (10-12 Mayıs, 2002). “Bilgi Toplumuna Doğru”, Türkiye Bilişim Şurası Sonuç Raporu, Ankara: ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi, 23.
- Tekeli, H. (1994). Bilgi Çağı, Simavi Yayınları: İstanbul, 67.
- Tekin, M., Güleş, H.K., Ögüt, A. (2003). Değişim Çağında Teknoloji Yönetimi. Yenilenmiş II. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Turgut, B. (2001). Küreselleşme ve Milli Değerler. Milli Eğitim Dergisi. Sayı: 150. (Mart, Nisan, Mayıs 2001).

Yeşilorman, M & Koç, F. (2014). “Bilgi Toplumunun Teknolojik Temelleri Üzerine Eleştirel Bir Bakış”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 1: 117-133.